

Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
N. WAHL
fremsat den 16. oktober 2014¹

Forenede sager C-482/13, C-484/13, C-485/13 og C-487/13

Unicaja Banco SA

mod

**José Hidalgo Rueda (sag C-482/13),
María del Carmen Vega Martín (sag C-482/13),
Gestión Patrimonial Hive SL (sag C-482/13),
Francisco Antonio López Reina (sag C-482/13),
Rosa María Hidalgo Vega (sag C-482/13),
Caixabank SA**

mod

**Manuel María Rueda Ledesma (sag C-484/13),
Rosario Mesa Mesa (sag C-484/13),
José Labella Crespo (sag C-485/13),
Rosario Márquez Rodríguez (sag C-485/13),
Rafael Gallardo Salvat (sag C-485/13),
Manuela Márquez Rodríguez (sag C-485/13),
Alberto Galán Luna (sag C-487/13),
Domingo Galán Luna (sag C-487/13)**

(anmodninger om præjudiciel afgørelse indgivet af Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Marchena (Spanien))

»Direktiv 93/13/EØF — forbrugerkreditaftale — urimelige kontraktvilkår — bindende virkning foreligger ikke — tilstrækkelige og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige vilkår til ophør — procedure med henblik på realisering af pant i fast ejendom«

1. Sandsynligvis ville de fleste medlemsstater på indførelsetidspunktet ikke kunne have forudset den indvirkning, som direktiv 93/13/EØF² ville have på deres retsordener næsten 20 år senere.
2. En af disse medlemsstater er Kongeriget Spanien. I kølvandet på Aziz-dommen³ vedtog den spanske lovgiver for nylig ny lovgivning⁴ med henblik på at afhjælpe de problemer, som Domstolen identificerede i bl.a. den afgørelse. Domstolen har allerede haft lejlighed til at undersøge denne lovgivning⁵. Sagerne, som den forelæggende ret har gjort Domstolen opmærksom på, kaster lys over et aspekt ved lov nr. 1/2013, der adskiller sig fra det aspekt, der er omhandlet i dommen i sagen Sánchez Morcillo og Abril García. Denne gang er spørgsmålet ikke, hvorvidt spansk ret gør det

1 — Originalsprog: engelsk.

2 — Rådets direktiv af 5.4.1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler (EFT L 95, s. 29).

3 — C-415/11, EU:C:2013:164.

4 — Ley 1/2013 de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social (lov nr. 1/2013 af 14.5.2013 om forbedring af beskyttelsen af debitorer for boliglån, omstrukturering af gæld og socialt boligbyggeri, herefter »lov nr. 1/2013«), BOE nr. 116 af 15.5.2013, s. 36373.

5 — Dom Sánchez Morcillo og Abril García, C-169/14, EU:C:2014:2099.

umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt for forbrugere at appellere en retsafgørelse om tvangsfuldbyrdelse af gæld, men snarere hvorvidt de spanske processuelle bestemmelser om realisering af pant i fast ejendom opfylder kravet i direktiv 93/13, der pålægger medlemsstater at sikre, at forbrugere ikke er bundet af urimelige kontraktvilkår.

3. Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Marchena (Spanien) har nærmere bestemt sammen med et antal andre spanske retter⁶ forelagt Domstolen præjudicielle spørgsmål angående én af overgangsbestemmelserne i lov nr. 1/2013. Denne bestemmelse opstiller et loft for den morarente, der kan inddrives ved realisering af et pant i fast ejendom: Morarentesatsen må ikke være mere end tre gange højere end den lovbestemte rentesats. Hvis dette loft overskrides, skal retterne give kreditorerne mulighed for at foretage en fornyet beregning af morarentesatsen, således at den er inden for den lovbestemte rentesats. Disse anmodninger om præjudiciel afgørelse giver Domstolen endnu en lejlighed til at afklare grænserne for den EU-retlige forbrugerlovgivnings indvirkning på den slags nationale regler.

I – Retsforskrifter

A – Direktiv 93/13

4. I 21. betragtning til direktiv 93/13 hedder det, at:

»[...] medlemsstaterne skal træffe de nødvendige foranstaltninger til at hindre, at der fastsættes urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem en forbruger og en erhvervsdrivende, og til at sikre, at de, hvis de alligevel findes, ikke binder forbrugeren, og at aftalen fortsat er bindende for parterne på samme vilkår, hvis den kan videreføres uden de urimelige vilkår.«

5. Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 har følgende ordlyd:

»Medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.«

6. Artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 bestemmer:

»Medlemsstaterne sikrer, at der i forbrugernes og konkurrenternes interesse findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør.«

7. I henhold til artikel 8 i direktiv 93/13 »[kan][m]edlemsstaterne [...] inden for det område, der omfattes af dette direktiv, vedtage eller bevare strengere bestemmelser, der er forenelige med traktaten, for at sikre en mere omfattende beskyttelse af forbrugere«.

B – Spansk ret

8. I henhold til artikel 1911 i den spanske borgerlige lovbog hæfter debitor for opfyldelsen af sine økonomiske forpligtelser med hele sin aktuelle og fremtidige formue.

6 — Ud over nærværende række af sager henvises der også til følgende verserende sager: sag C-548/13, Caixabank, sag C-602/13, Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, sag C-75/14, Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, og sag C-90/14, Banco Grupo Cajatres.

9. Artikel 105 i Ley Hipotecaria (lov om pant), kodificeret ved dekret af 8. februar 1946⁷, som ændret ved lov nr. 1/2013, bestemmer, at pant kan stiftes som sikkerhed for enhver form for forpligtelse og ændrer ikke på debitorens ubegrænsede personlige hæftelse i medfør af artikel 1911 i den borgerlige lovbog.

10. Artikel 552, stk. 1, i Ley de Enjuiciamiento Civil (den civile retsplejelov), som ændret ved artikel 7, stk. 1, i lov nr. 1/2013, bestemmer, at såfremt retten fastslår, at et vilkår, der fremgår af bestemte tvangsfuldbyrdsdokumenter, kan anses for at være urimeligt, høres parterne inden for en frist på 15 dage. Efter denne høring af parterne træffer den inden for en frist på 5 dage en begrundet afgørelse i henhold til artikel 561, stk. 1, nr. 3), i den civile retsplejelov.

11. Ved lov nr. 1/2013 blev der også tilføjet et nyt tredje punkt til artikel 561, stk. 1, i den civile retsplejelov med følgende ordlyd:

»Hvis et eller flere kontraktvilkår anses for urimelige, er den kendelse, der afsiges, afgørende for konsekvenserne af denne betegnelse og kan enten statuere, at tvangsfuldbyrdsen er ulovlig, eller at den kan opretholdes med undtagelse af de vilkår, der blev anset for urimelige.«

12. Endvidere ændrede artikel 3, stk. 2, i lov nr. 1/2013 artikel 114 i lov om pant ved tilføjelse af et tredje afsnit med følgende ordlyd:

»Morarenter på lån eller kreditter til køb af boliger med henblik på beboelse, der er sikrede ved pant i den pågældende bolig, må maksimalt være tre gange højere end den gældende lovbestemte rentesats og må kun beregnes på grundlag af restgælden. Der må under ingen omstændigheder foretages kapitalisering af sådanne morarenter undtagen i de tilfælde, der er omfattet af artikel 579, stk. 2, litra a), i den civile retsplejelov.«

13. Endelig har den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 følgende ordlyd:

»Begrænsningen af morarenter på boliglån som omhandlet i artikel 3, stk. 2, finder anvendelse på boliglån optaget efter nærværende lovs ikrafttrædelse.

Denne begrænsning finder ligeledes anvendelse på morarenter, der er fastsat i forbindelse med lån sikret ved pant i fast ejendom, og som er stiftet inden lovens ikrafttrædelsesdato, og som forfalder efter lovens ikrafttrædelsesdato, samt de lån, der er forfaldet ved lovens ikrafttrædelse, men som ikke er blevet indfriet.

I forbindelse med tvangsfuldbyrdsprocedurer eller udenretsligt salg, der er påbegyndt, men ikke afsluttet ved nærværende lovs ikrafttrædelse, og hvori der allerede er foretaget en fastsættelse af det beløb, som vil blive forlangt ved tvangsfuldbyrdsen eller det udenretslige salg, giver justitssekretæren eller notaren en frist på ti dage til at foretage fornyet beregning af dette beløb i overensstemmelse med ovenstående bestemmelse.«

II – Faktiske omstændigheder, retsforhandlinger og de præjudicielle spørgsmål

14. Hovedsagerne omhandler fem forskellige tilfælde af tvangsfuldbyrdelse, der blev indledt af Unicaja Banco (sag C-482/13) og Caixabank (sagerne C-484/13, C-485/13 og C-487/13) (herefter »bankerne«) for så vidt angår realisering af pant i forbindelse med et antal boliglån, der alle blev indgået mellem den 5. januar 2007 og den 20. august 2010 for beløb på 249 000 EUR eller derunder.

7 — BOE nr. 58 af 27.2.1946, s. 1518.

15. I boliglånet i sag C-482/13 var morarentesatsen 18%, og denne sats kunne forhøjes, hvis en forhøjelse af den reviderede rentesats med 4 procentpoint resulterede i en højere rentesats. Dog kunne morarentesatsen ikke overstige et maksimum på 25% årlig nominal rente. I boliglånene i sagerne C-484/13, C-485/13 og C-487/13 var morarentesatsen 22,5%.

16. Endvidere indeholdt alle disse aftaler et kontraktvilkår, der berettigede långiver til at ophæve låneaftalen førtidigt i forhold til den oprindelige aftale og gennemtvinge betaling af den udestående gæld med tillæg af den aftalte rente, morarente, gebyrer, omkostninger og udgifter.

17. I perioden mellem den 21. marts 2012 og den 30. oktober 2012 indledte bankerne tvangsfuldbyrdsprocedurer for den forelæggende ret. Imidlertid udsatte den forelæggende ret disse sager, idet den var blevet bekendt med, at kontraktvilkårene om morarentesatsen og fortidig ophævelse kunne anses for at være urimelige. På denne baggrund traf Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Marchena den 12. august 2013 afgørelse om at opretholde udsættelsen af sagerne og om at forelægge følgende spørgsmål med henblik på en præjudiciel afgørelse:

- »1) Når en national retsinstans tager stilling til, om der foreligger et urimeligt kontraktvilkår om morarenter på boliglån, skal den da, i overensstemmelse med [direktiv 93/13], herunder især direktivets artikel 6, stk. 1, og med henblik på at sikre beskyttelsen af forbrugere og brugere i overensstemmelse med ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet, fastslå, at det pågældende kontraktvilkår er ugyldigt og ikke bindende, eller skal den tilpasse vilkåret om renter og pålægge rekvirenten eller långiveren at foretage en fornyet beregning af renterne?
- 2) Udgør den anden overgangsbestemmelse i [lov nr. 1/2013] ikke blot en klar begrænsning af forbrugerbeskyttelsen, når retten herved underforstået pålægges en forpligtelse til at tilpasse et urimeligt vilkår om morarenter ved at foretage en genberegning af de fastsatte renter og opretholde gyldigheden af en urimelig bestemmelse i stedet for at erklære dette kontraktvilkår for ugyldigt og ikke bindende for forbrugeren?
- 3) Er den anden overgangsbestemmelse i [lov nr. 1/2013] i strid med [direktiv 93/13], herunder især direktivets artikel 6, stk. 1, idet den er til hinder for anvendelsen af ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet på forbrugerbeskyttelsesområdet og ikke giver mulighed for at anvende den sanktion, hvorved urimelige kontraktvilkår om morarenter, som er fastsat i aftaler om boliglån, der er indgået inden ikrafttrædelsen af [lov nr. 1/2013], erklæres for ugyldige og uden bindende virkning?«

18. Ved kendelse af 10. oktober 2013 har Domstolens præsident besluttet at forene alle sagerne med henblik på den skriftlige forhandling, den mundtlige forhandling og dommen.

19. Unicaja Banco, Caixabank, den spanske regering og Kommissionen har indgivet skriftlige indlæg og har desuden fremsat mundtlige bemærkninger i retsmødet den 10. september 2014.

III – Bedømmelse

A – Indledende bemærkninger

20. Det fremgår tydeligt af forelæggelsesafgørelserne, at de tre præjudicielle spørgsmål omhandler forskellige aspekter af et større spørgsmål. De interesserede parter opfatter imidlertid disse tre aspekter forskelligt⁸.

21. Indledningsvis skal jeg bemærke, at med det andet spørgsmål har den forelæggende ret anmodet Domstolen om at foretage en fortolkning af national ret, herunder en bedømmelse af dens gyldighed. Dette ligger ud over Domstolens kompetence i henhold til artikel 267 TEUF, og følgelig savner Domstolen kompetence til at besvare dette spørgsmål. Imidlertid er den kritik, som den forelæggende ret synes at foretage af lov nr. 1/2013, tilsvarende udtrykt i det tredje spørgsmål, der efter sin ordlyd vedrører foreneligheden af lovens anden overgangsbestemmelse med direktiv 93/13, herunder især direktivets artikel 6, stk. 1. Følgelig er det under alle omstændigheder muligt for Domstolen at tage stilling til den forelæggende rets tvivl i denne forbindelse.

22. Endvidere synes det første og det tredje spørgsmål at være forbundne, idet det med begge spørgsmål ønskes oplyst, hvad de retlige konsekvenser er af, at et kontraktvilkår anses for at være urimeligt. Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, hvilke beføjelser og forpligtelser en national ret har i henhold til direktiv 93/13 med hensyn til et kontraktvilkår om morarenter, som anses for at være urimeligt. På den anden side ønsker retten med det tredje spørgsmål i det væsentlige oplyst, hvorvidt en bestemmelse som den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 er forenelig med direktivet, eftersom den antageligvis begrænser disse beføjelser og forpligtelser.

23. Min tilgang er derfor inddelt i to dele. Mens svaret på det første spørgsmål er indlysende, bør svaret på det tredje spørgsmål på den anden side være mere nuanceret, ikke mindst i lyset af de indlæg, der er afgivet af den spanske regering.

B – Den nationale rets beføjelser og forpligtelser i henhold til direktiv 93/13 i forhold til et kontraktvilkår om morarenter, der anses for at være urimeligt

24. Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende oplyst, hvorvidt direktiv 93/13, herunder især artikel 6, stk. 1, forpligter retten til at udelukke et kontraktvilkår om en morarentesats, som anses for at være urimeligt, eller om den i stedet skal tilpasse rentesatsen eller acceptere en sådan tilpasning.

25. Som det fremgår af begrundelsen i forelæggelsesafgørelserne, er der allerede taget stilling til det første spørgsmål i dommen i sagen Banco Español de Crédito⁹ og dommen i sagen Asbeek Brusse og de Man Garabito¹⁰. Dommen i sagen Kásler og Káslerné Rábai¹¹, der blev afsagt, efter at nærværende forelæggelsesafgørelser indgik til Domstolen, kan også belyse dette spørgsmål.

8 — Efter Kommissionens opfattelse drejer det første spørgsmål sig om den nationale rets beføjelser i forhold til urimelige kontraktvilkår i aftaler om boliglån, hvorimod det andet og det tredje spørgsmål indirekte relaterer sig hertil på en måde, der hænger sammen med den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013. Kommissionen har følgelig foreslået, at der samlet skal tages stilling til det andet og det tredje spørgsmål. Den spanske regering indtager på den anden side det synspunkt, at det første og det andet spørgsmål begge omhandler foreneligheden af ændringen til artikel 114 i lov om pant med direktiv 93/13, hvorimod det tredje spørgsmål omhandler en mulig overtrædelse af ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet ved den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013. Regeringen har derfor foreslået en fælles besvarelse af det første og det andet spørgsmål. Bankerne er begge af den opfattelse, at de tre spørgsmål har en del lighedspunkter. Mens Unicaja Banco har lagt op til en individuel besvarelse af hvert spørgsmål, har Caixabank derimod foreslået en enkelt besvarelse.

9 — C-618/10, EU:C:2012:349.

10 — C-488/11, EU:C:2013:341.

11 — C-26/13, EU:C:2014:282.

26. I henhold til disse afgørelser pålægger artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 de nationale retter at udelukke anvendelsen af et urimeligt kontraktvilkår, således at det ikke binder forbrugeren, men giver dem ikke kompetence til at ændre vilkårets indhold. Forbrugeraftalen skal principielt opretholdes uden nogen anden ændring end den, der følger af ophævelsen af de urimelige kontraktvilkår, for så vidt som en sådan opretholdelse af kontrakten retligt set er mulig i overensstemmelse med reglerne i national ret¹².

27. Hvad særligt angår bødevilkår fastslog Domstolen, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 ikke kan fortolkes således, at bestemmelsen, i tilfælde af at den nationale ret fastslår, at et bødevilkår i en aftale mellem en erhvervsdrivende og en forbruger er urimeligt, giver retten mulighed for at nedsætte den bøde, der pålægges forbrugeren, i stedet for at udelukke anvendelsen af kontraktvilkåret i sin helhed for så vidt angår denne forbruger¹³.

28. I dommen i sagen Banco Español de Crédito omhandlede det urimelige kontraktvilkår misligholdelse af afdrag på et billån. Dommen i sagen Asbeek Brusse og de Man Garabito omhandlede et bødevilkår i en boliglejekontrakt, der indeholdt en morarente.

29. Omvendt omhandlede dommen i sagen Kásler og Káslerné Rábai et særligt tilfælde af tilbagegivelse af en ydelse. I den sag ønskede den forelæggende ret oplyst, hvorvidt det var tilladt for en national ret at erstatte et urimeligt kontraktvilkår i en forbrugerkreditaftale med en udfyldende bestemmelse i national ret under omstændigheder, hvor aftalens ugyldighed kunne være til skade for forbrugeren, såfremt aftalen ikke kunne opretholdes uden det pågældende vilkår. Domstolen fastslog, at generelt er konsekvensen af hele forbrugerkreditaftalens ugyldighed, at det skyldige lånebeløb forfalder til betaling, hvilket som regel straffer forbrugeren frem for långiveren. I denne særlige situation fastslog Domstolen derfor, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at den ikke er til hinder for en national lovgivning, der tillader den nationale ret at afhjælpe den manglende gyldighed af et urimeligt kontraktvilkår ved at erstatte det med en supplerende bestemmelse i national ret¹⁴.

30. Imidlertid er dommen i sagen Kásler og Káslerné Rábai ikke relevant i forhold til de foreliggende sager. Det er uklart, hvordan ugyldigheden af et urimeligt kontraktvilkår om morarenter såsom det omhandlede kontraktvilkår kunne være til skade for en forbruger, der er låntager, frem for helt at fjerne retten til en sådan rente for en kreditor, der har anvendt det urimelige kontraktvilkår. Til trods for det, som bankerne har argumenteret for i retsmødet, er det endvidere irrelevant at beføjelser til at foretage tilpasning kan være tillagt ved en bestemmelse i national ret frem for at være udtryk for rettens skønsudøvelse. Artikel 8 i direktiv 93/13 foretager en minimumsharmonisering, hvilket betyder, at medlemsstater alene kan vedtage eller opretholde regler, der giver en *bedre* forbrugerbeskyttelse end den, der allerede følger af direktivet. Følgelig bør svaret på det første spørgsmål ikke være anderledes end svaret i dommen i sagen Banco Español de Crédito og dommen i sagen Asbeek Brusse og de Man Garabito, som jeg har sammenfattet ovenfor i punkt 26.

C – Den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013's forenelighed med direktiv 93/13 i lyset af den nationale rets forpligtelse i henhold til direktivet til at udelukke urimelige kontraktvilkår

31. Det tredje spørgsmål omhandler foreneligheden med direktiv 93/13, herunder især med artikel 6, stk. 1, af den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013, der finder anvendelse på tvangsfuldbyrdsprocedurer eller udenretsligt salg, der er påbegyndt, men ikke afsluttet forud for den 15. maj 2013, og hvori der allerede er foretaget en fastsættelse af det beløb, som vil blive forlangt ved tvangsfuldbyrdsen eller det udenretslige salg. Den forelæggende ret ønsker nærmere bestemt

12 — Jf. Asbeek Brusse og de Man Garabito, EU:C:2013:341, præmis 57 og den deri nævnte retspraksis.

13 — Jf. Asbeek Brusse og de Man Garabito, EU:C:2013:341, præmis 59.

14 — EU:C:2014:282, præmis 80-85 og konklusionens punkt 3.

oplyst, hvorvidt en kreditor i procedurer med henblik på realisering af et pant i fast ejendom, der gør krav på morarente på grundlag af et kontraktvilkår, hvorefter morarentesatsen er højere end det lovbestemte loft (tre gange højere end den lovbestemte rentesats), kan foretage en fornyet beregning af morarentesatsen, således at den ikke overstiger denne grænse.

32. Indledningsvis, og selv om den forelæggende ret ikke har stillet spørgsmålet, vil det være hensigtsmæssigt ganske kort at behandle spørgsmålet om, hvorvidt artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 er til hinder for Domstolens besvarelse af spørgsmålet om den omhandlede nationale bestemmelses forenelighed med dette direktiv¹⁵. Bankerne har således argumenteret for, at den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 er en præceptiv bestemmelse, der finder anvendelse uanset parternes vilje, og ikke henhører under direktiv 93/13's anvendelsesområde.

33. Jeg har allerede taget stilling til et tilsvarende argument i dommen i sagen Sánchez Morcillo og Abril García¹⁶. I modsætning til den sag har den forelæggende ret i nærværende sager udtrykkeligt draget rimeligheden af kontraktvilkårene om morarenter i de omhandlede aftaler om boliglån i tvivl. I den forbindelse ønsker den forelæggende ret oplyst omfanget af sine beføjelser og forpligtelser i henhold til direktiv 93/13, såfremt det fastslås, at et sådant kontraktvilkår er urimeligt. Der er derfor tale om en helt anden situation end den, der opstod i Barclays Bank-dommen¹⁷, hvor Domstolen fastslog, at de i den sag omhandlede nationale bestemmelser, der regulerede den spanske tvangsfuldbyrdsprocedure, var love eller bestemmelser, der ikke fremgik af den omtvistede aftale, og som derfor ikke henhørte under direktivets anvendelsesområde.

34. Idet jeg går hurtigt videre, vil jeg begynde ved at minde om, at selv om Domstolen i henhold til artikel 267 TEUF ikke kan træffe afgørelse om en bestemmelse i national rets forenelighed med EU-retten eller fortolke national lovgivning, kan den ikke desto mindre give den nationale ret en fortolkning af EU-retten om alle de punkter, der vil kunne sætte retten i stand til at tage stilling til spørgsmålet om forenelighed i forhold til den foreliggende sag¹⁸. Det kræver uvægerligt et minimum af forståelse for Domstolen af de relevante gældende nationale regler at yde denne bistand, selv om denne forståelse selvsagt er underlagt den nationale rets efterprøvelse. Med dette generelle forbehold for øje vil jeg præcisere følgende.

35. I lyset af Domstolens dom i sagen Banco Español de Crédito og i sagen Asbeek Brusse og de Man Garabito er det forståeligt, at den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 kan have givet anledning til en vis kontrovers, idet den kan fortolkes således, at den pålægger den nationale ret at acceptere en nedsættelse af morarentesatsen i stedet for at erklære det pågældende kontraktvilkår ugyldigt, til skade for forbrugerne. Imidlertid vil jeg advare mod en sådan konklusion, idet den synes at være baseret på en grundlæggende misforståelse. Sådant en opfattelse er baseret på den ganske tiltalende tanke, at den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 på en eller anden vis i) fastsætter de omstændigheder, hvor en kontraktbestemt morarentesats er rimelig, og ii) griber ind i retten for den nationale ret til at tilsidesætte et kontraktvilkår, som anses for at være urimeligt. Imidlertid kan de for Domstolen fremlagte bestemmelser i national ret ikke understøtte denne hypotese. Den spanske regering har på forespørgsel om dette punkt i retsmødet bekræftet, at denne antagelse var fejlagtig. De andre parter, som deltog i retsmødet, var (i det mindste ikke i teorien) ikke uenige.

15 — Artikel 1, stk. 2, i direktiv 93/13 bestemmer, at »[k]ontraktvilkår, som afspejler love eller bindende administrative bestemmelser [...] [ikke] [er] underlagt dette direktivs bestemmelser«.

16 — Jf. C-169/14, EU:C:2014:2110, punkt 22-28.

17 — C-280/13, EU:C:2014:279, præmis 40 og 42. Jf. også i samme retning kendelse af 8.11.2012 i SKP, C-433/11, EU:C:2012:702, præmis 32-34, og Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, præmis 76-80.

18 — Jf. bl.a. dom KGH Belgium, C-351/11, EU:C:2012:699, præmis 17 og den deri nævnte retspraksis.

36. En kreditors mulighed for i medfør af den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 for med forbehold for efterlevelsen af visse krav i løbet af en tvangsfuldbyrdsprocedure at foretage en fornyet beregning af morarentesatsen, således at den er lavere end det lovbestemte loft for den morarentesats, der kan opkræves ved realisering af et pant i fast ejendom, synes faktisk at være helt adskilt fra spørgsmålet om, hvorvidt det kontraktvilkår, der udgør grundlaget for tvangsfuldbyrdsen, er rimeligt. Selve ordlyden af bestemmelsen antyder, at den finder anvendelse på *både rimelige og urimelige* kontraktvilkår.

37. På samme måde synes også den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 at finde anvendelse på kontraktvilkår, hvis rimelighed ikke er undergivet prøvelse i henhold til direktiv 93/13. Eksempelvis synes lov nr. 1/2013 at finde anvendelse på vilkår, der er blevet forhandlet individuelt, og som ikke henhører under direktivets anvendelsesområde som omhandlet i artikel 3, stk. 1. Hvis det for det andet antages, at betaling af morarente som en type af renter kan karakteriseres som en af hovedydelseerne i et boliglån, idet den udgør en del af *modydelsen* for kreditten¹⁹, vil rimeligheden af et vilkår om morarente i en forbrugerkreditaftale ikke kunne efterprøves i henhold til direktivets artikel 4, stk. 2 (forudsat at det er affattet klart og forståeligt). I begge de ovenfor beskrevne situationer kan der ikke teoretisk set støttes ret på direktivet med henblik på at anfægte kontraktvilkåret om morarenter. Den morarente, som er sikret ved pant i fast ejendom, og som derfor kan inddrives under en tvangsfuldbyrdsprocedure, kan desuagtet stadig være genstand for fornyet beregning i henhold til den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013, når den sats, som anvendes på en sådan morarente, er højere end det lovbestemte loft.

38. Denne forskydning mellem den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 og direktiv 93/13 bliver endnu mere synlig, henset til, at lov om pant, herunder især artikel 114, tredje punktum, som den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 hænger sammen med, kun finder anvendelse på visse rentesatser i forbindelse med procedurer med henblik på realisering af pant i fast ejendom, uanset om långiver er en erhvervsdrivende, og debitor er en forbruger. I modsætning hertil finder direktiv 93/13 i henhold til dette direktivs artikel 1 horisontalt anvendelse på alle typer af aftaler under forudsætning af, at de er blevet indgået mellem en forbruger og en erhvervsdrivende.

39. Den spanske regering har nærmere bestemt anført i sine skriftlige indlæg i denne forbindelse, at formålet med artikel 114, tredje punktum, i lov om pant og ligeledes med den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 er at begrænse det maksimale beløb, som er sikret ved den pantsatte ejendom, med henblik på at begrænse omfanget af de kontraktbestemte forpligtelser, der kan gøres gældende ved pant i fast ejendom over for tredjemand. Begrænsningen i morarentesatsen i disse bestemmelser, hvorefter morarentesatsen ikke må være mere end tre gange højere end den lovbestemte rentesats og kun kan påløbe restgælden, finder anvendelse på boliglån i debtors faste bopæl. I retsmødet har den spanske regering bekræftet, at disse bestemmelser kun begrænser morarenten i relation til den pantsatte ejendom og ikke i forhold til debtors øvrige aktiver, som kreditor stadig kan foretage fuldstændig inddrivelse i for restgælden i overensstemmelse med artikel 1911 i den spanske borgerlige lovbog. I lyset af denne regerings indlæg forekommer det mig, at artikel 114, tredje punktum, i lov om pant, og i forhold til overgangstilfælde den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013, faktisk ikke regulerer morarentesatsen som sådan, der derfor forbliver et rent kontraktbestemt forhold, men alene begrænser størrelsen af den morarente, der kan inddrives ved realisering af et pant i fast ejendom. Derfor kan en långiver stadig foretage fuldstændig inddrivelse af udestående beløb i debtors øvrige aktiver. Såfremt denne forståelse af spansk ret er korrekt, hvilket er et spørgsmål, som den forelæggende ret skal efterprøve, kan jeg ikke se, hvorledes disse bestemmelser har noget at gøre med og endsiges kan begrænse de rettigheder, som forbrugerne udleder af direktiv 93/13.

19 — Jf. vedrørende denne problematik mit forslag til afgørelse Kásler og Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:85, punkt 58-61.

40. Der kan selvsagt argumenteres for, at den maksimale morarentesats for boliglån i artikel 114, tredje punktum, i lov om pant og tilsvarende i den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 på en eller anden måde »påvirker« bedømmelsen af, hvorvidt en bestemt rentesats er rimelig i henhold til direktiv 93/13, idet den kan fortolkes, som om den tillader en tilgang, hvor alle morarentesatser på tre gange den lovbestemte rentesats eller derunder kan anses for at være rimelige, og omvendt, at alle satser, der ligger over denne tærskel, ikke kan være rimelige²⁰. Faktisk har den forelæggende ret præciseret, at den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013 »underforstået« pålægger de spanske retter at ændre et kontraktvilkår om morarente, som anses for at være urimeligt. Imidlertid har den ikke forklaret grundlaget for denne underforståelse. Hertil har jeg følgende bemærkninger.

41. I henhold til artikel 4 i direktiv 93/13 skal det vurderes, om et kontraktvilkår er urimeligt under hensyn til, hvilken type varer eller tjenesteydelser aftalen omfatter, og ved på tidspunktet for aftalens indgåelse at tage hensyn til alle omstændighederne i forbindelse med dens indgåelse. Heraf følger, at der også skal tages hensyn til vilkårets virkninger i henhold til den lov, der finder anvendelse på aftalen, hvilket kræver, at national ret tages i betragtning²¹.

42. Selv om artikel 114, tredje punktum, i lov om pant i denne forbindelse, og for så vidt angår den mellemliggende periode den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013, i forbindelse med tvangsfuldbyrdsprocedurer begrænser størrelsen af den morarente, der kan inddrives ved realisering af et pant i fast ejendom, til tre gange den lovbestemte rentesats, betyder dette hverken, at enhver kontraktbestemt sats over dette niveau automatisk er urimelig i henhold til direktivet, eller at enhver sats, der ligger under, automatisk er rimelig. Der findes ingen gylden regel om, hvornår et kontraktvilkår, der indeholder en morarentesats, automatisk er urimeligt, og maksimale rentesatser for et bestemt område af national ret er kun én ud af flere faktorer, der skal tages i betragtning. Det er tydeligvis simpelthen ikke muligt at indtage en velfunderet holdning om rimeligheden af et kontraktvilkår om morarente ved blot at sammenligne det med et beløb, der er flere gange højere end den lovbestemte rentesats. Dette illustreres ganske godt ved punkt e) i bilaget til direktiv 93/13²², der nævner »at pålægge en forbruger, som ikke opfylder sine forpligtelser, en *uforholdsmæssigt* stor godtgørelse« (min fremhævelse), idet pr. definition alene en bedømmelse fra sag til sag kan afgøre, hvorvidt en godtgørelse er forholdsmæssig i en given situation. I denne forbindelse forekommer det mig, at vurderingen af rimeligheden af en morarentesats i en låneaftale (såfremt det igen antages, at sådan en rente ikke udgør en del af *essentialia negotii* eller i øvrigt ikke kan efterprøves) som sit udgangspunkt må have lånebeløbet og lånets varighed, der kan variere fra aftale til aftale. I sidste ende påhviler en sådan vurdering ikke Domstolen, men snarere de nationale retter, der er bedre i stand til at vægte alle relevante omstændigheder ved hver enkelt sag, og som er fuldstændig bekendt med det system, der generelt finder anvendelse efter national ret²³.

43. Hvis under alle omstændigheder for argumentets skyld en forbrugerftale om et boliglån indeholder en morarentesats, som er lavere end tre gange den lovbestemte rentesats, men som under særlige omstændigheder synes at være urimelig i henhold til direktiv 93/13, er der ingen tvivl om, at direktivets artikel 6 er til hinder for, at den urimelige kontraktbestemte morarentesats erstattes med en lavere og derfor ganske vist mindre ulovlig sats i henhold til national ret. Der er herved imidlertid intet, der tyder på, at en spansk ret er afskåret fra at udelukke et urimeligt vilkår i sin helhed i henhold til artikel 561, stk. 1, nr. 3), i den civile retsplejelov. En begrænsning i den retning ville som minimum synes at kræve, at artikel 114, tredje punktum, i lov om pant, og i forhold til overgangstilfælde den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013, gives forrang i forhold til artikel 561, stk. 1, nr. 3), i den civile retsplejelov. Imidlertid er der ikke noget i

20 — I retsmødet henviste den spanske regering til dette som »afledte« eller »sekundære« virkninger af disse bestemmelser. Bankerne henviste også (måske en smule overraskende) hertil.

21 — Kendelse af 3.4.2014, Sebestyén, C-342/13, EU:C:2014:1857, præmis 29 og den deri nævnte retspraksis.

22 — Bilaget til direktiv 93/13 indeholder en vejledende og ikke-udtømmende liste over vilkår, som kan betragtes som urimelige, jf. ibidem, præmis 31 og den deri nævnte retspraksis.

23 — Jf. i denne retning dom Freiburger Kommunalbauten, C-237/02, EU:C:2004:209, præmis 22 og 25, og Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, præmis 73.

forelæggelsesafgørelserne, der tyder på, at spansk ret skal fortolkes således. Tværtimod har den spanske regering præciseret, at det kun er, når et kontraktvilkår *ikke* anses for at være urimeligt, at det loft, der er fastsat i artikel 114, tredje punktum, i lov om pant, og for så vidt angår overgangstilfælde den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013, finder anvendelse som en *supplerende* foranstaltning til beskyttelse af den faste bopæl. Dette skal selvfølgelig efterprøves af den forelæggende ret, der alene har kompetence til at fortolke national ret²⁴.

44. Den forelæggende ret skal i forbindelse med fortolkningen af national ret i overensstemmelse med direktiv 93/13 tage den nationale lovgivning i dens helhed i betragtning og anvende fortolkningsmetoder, der er anerkendt i denne lovgivning for at opnå et resultat, der er i overensstemmelse med det mål, der tilsigtes med direktivets artikel 6, stk. 1, med henblik på at sikre, at forbrugernes rettigheder beskyttes effektivt²⁵. Faktisk forekommer det mig, at den måde, hvorpå den spanske regering fortolker spansk ret, idet den i overensstemmelse med direktivet undlader at anvende et urimeligt kontraktvilkår om morarenter frem for blot at foretage en fornyet beregning af morarentesatsen, er den eneste fortolkning, der sikrer forenelighed af lov nr. 1/2013 med kravene i artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13. Den spanske regerings synspunkt tyder endvidere også på, at en sådan fortolkning er mulig i henhold til spansk ret.

45. Sammenfattende er det min opfattelse, at direktiv 93/13 ikke omhandler bestemmelser i national ret, hvorefter der skal foretages en fornyet beregning af morarentesatser med henblik på procedurer til realisering af pant i fast ejendom, når sådanne bestemmelser finder anvendelse uagtet rimeligheden af den pågældende rentesats. Såfremt en bestemmelse i national ret (såsom den anden overgangsbestemmelse i lov nr. 1/2013) i forbindelse med fuldbyrdelsesprocedurer begrænser størrelsen af den morarente, der kan inddrives ved realisering af et pant i fast ejendom, nyder alle pantebrevsdebitorer (og ikke nødvendigvis forbrugere) godt heraf. For så vidt angår forbrugere, og i det omfang en sådan bestemmelse supplerer deres rettigheder i henhold til direktiv 93/13 eksempelvis hvad angår kontraktvilkår, der ikke er urimelige eller ikke henhører under direktivets anvendelsesområde, sikrer det dem en bedre beskyttelse som tilskyndet i direktivets artikel 8²⁶.

46. Dog kan den tilgang, som jeg har valgt, i sidste ende vise sig ikke at være afgørende for udfaldet af hovedsagerne. At dømme efter forelæggelsesafgørelserne forekommer det mig, at den forelæggende ret er tilbøjelig til at mene, at morarentesatserne i de omhandlede boliglån faktisk *er* urimelige. Såfremt den på grundlag af en overordnet vurdering fastslår, at dette er tilfældet, følger det af mit svar på det første spørgsmål ovenfor, at den forelæggende ret skal sikre, at forbrugere ikke er bundet af disse vilkår uden tilpasning af selve satsen eller erstatning af den med en sats i spansk lovgivning.

47. Endelig bemærker jeg, at der i affattelsen af det tredje spørgsmål henvises til ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet. I lyset af det ovenstående forekommer disse principper mig imidlertid ikke på nogen måde at blive berørt og giver mig derfor ikke anledning til yderligere bemærkninger.

24 — Den spanske regering har i retsmødet anført, at under sagen for Domstolen er ordlyden af artikel 83 i Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (kongeligt lovdekret nr. 1/2007 af 16.11.2007 om omarbejdning af den generelle lov om beskyttelse af forbrugere og brugere og anden tilknyttet lovgivning), BOE nr. 287 af 30.11.2007, s. 49181 – som kan have ligget til grund for spørgsmålet om rettens kompetence i henhold til spansk ret til at ændre, et vilkår, der anses for urimeligt – siden blevet ændret med lov nr. 3/2014 af 27.3.2014 (BOE nr. 76 af 28.3.2014). Denne bestemmelse har nu følgende ordlyd: »Urimelige kontraktvilkår er uden videre ugyldige og betragtes, som om de ikke var aftalte. Med henblik herpå skal retten efter at have hørt parterne erklære urimelige vilkår i kontrakten ugyldige. Kontrakten er imidlertid stadig bindende for parterne, hvis kontrakten kan opretholdes uden sådanne vilkår.«

25 — Jf. i denne retning dom Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, præmis 31. Jf. også dom Jörös, C-397/11, EU:C:2013:340, præmis 52, og EFTA-Domstolens dom af 28.8.2014 i sag Engilbertsson E-25/13 Gunnar V. Engilbertsson, præmis 163.

26 — Jf. i denne retning dom Pereničová og Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, præmis 34 og 35.

IV – Forslag til afgørelse

48. I lyset heraf skal jeg herefter foreslå Domstolen at besvare de af Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Marchena (Spanien) forelagte præjudicielle spørgsmål således:

- »1) Artikel 6, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler pålægger nationale retter at udelukke anvendelsen af et urimeligt kontraktvilkår, således at det ikke binder forbrugeren, men giver dem ikke kompetence til at ændre indholdet af dette vilkår. Forbrugeraftalen skal principielt opretholdes uden nogen anden ændring end den, der følger af ophævelsen af de urimelige kontraktvilkår, for så vidt som en sådan opretholdelse af kontrakten retligt set er mulig i overensstemmelse med reglerne i national ret.
- 2) En bestemmelse i national ret såsom den anden overgangsbestemmelse i Ley 1/2013 de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social (lov nr. 1/2013 om forbedring af beskyttelsen af debitorer for boliglån, omstrukturering af gæld og socialt boligbyggeri) af 14. maj 2013, hvorefter en kreditor, der foretager tvangsfuldbyrdelse på grundlag af en aftale om boliglån, der indeholder et vilkår om en morarentesats, der er tre gange højere end den lovbestemte sats, kan foretage en fornyet beregning af den morarente, som kan inddrives ved realisering af et pant i fast ejendom, således at den ikke overstiger denne tærskel, er forenelig med direktiv 93/13, herunder især artikel 6, stk. 1, eftersom anvendelsen af denne bestemmelse sker med forbehold for de nationale retters forpligtelse i henhold til direktivet til at udelukke anvendelsen af et urimeligt kontraktvilkår i forbrugeraftaler, således at det ikke er bindende for forbrugeren, men uden at ændre dets indhold. Det tilkommer den forelæggende ret at fastslå, hvorvidt det er tilfældet, idet den tager den nationale lovgivning i dens helhed i betragtning og anvender fortolkningsmetoder, der er anerkendt i denne lovgivning.«